

MÚLTUNK EMLÉKEI ROVAT AZ ELSŐ MAGYAR HALANDÓSÁGI TÁBLA

Horváth Gyula – Tamás Gábor

Az életbiztosítási szakma egyik legfontosabb munkaeszköze a halandósági tábla. Az aktuáriusok e táblák felhasználásával számolják az életbiztosítások díjait, tartalékait, határozzák meg a járadéki kifizetések jelenértékét, így ezek még a felelősségbiztosítási ágazatban is fontos szerepet játszanak. Halandósági tábla nélkül az életbiztosítás nem alapozható meg tudományosan.

Ilyen táblák azonban nem léteztek a múltban. Ulpianus¹ ugyan kísérletet tett az adott korban várható élettartam meghatározására a III. században, de nem ismerjük, hogy milyen számítások alapozták meg eredményeit, ha egyáltalán voltak ilyenek. Ulpianus egyébként azért alkotta meg táblázatát, hogy örökösödési ügyekben a jövedelem és tőkeelemek összevethetőek legyenek, elsősorban adózási szempontból.

A XVII. század hozta el a modern értelemben vett halandósági táblák megszületését. Johan de Witt (1625–1672) az Egyesült Tartományok² raadpensionarisa – ami nagyjából a mai miniszterelnöknek megfelelő tisztség volt – 1671-ben jelentette meg *Waardije van Lyf-renten naer Proportie van Los-renten* (Az életjáradékok értékének összehasonlítása az államkötvényekkel) c. művét. Ebben már a járadékok jelenértékének meghatározásához egy modern értelemben vett halandósági táblát használt. Néhány évvel később, 1693-ban alkotta meg saját tábláját Edmund Halley³ (1656–1741), aki leginkább az általa felfedezett üstökös révén lett híres. Ő Breslau, a mai Wrocław (magyarul Boroszló) halandósági adatait használta fel.

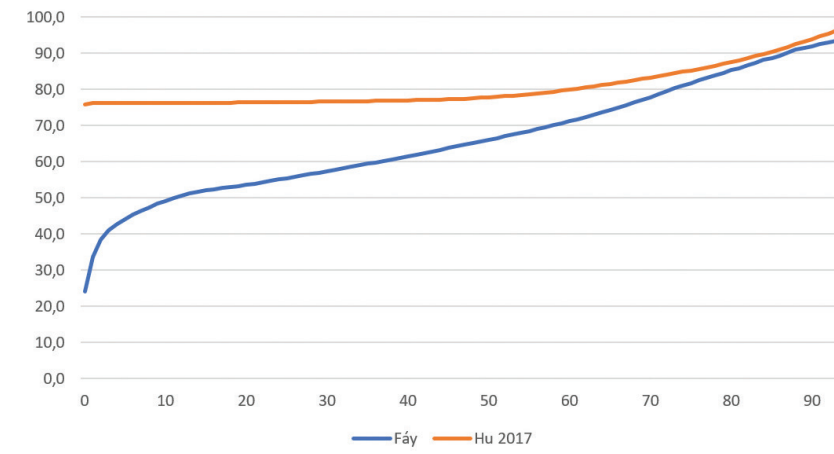
A XVIII–XIX. században az életbiztosítások terjedésével többféle számítás is született. Ezek mindegyike küzdött azzal, hogy az adatok koránt sem voltak elégségesek egy megalapozott kalkulációhoz. A halottak száma és halálozási koruk ugyan sokszor rendelkezésre állt, de az adott időpontban élő adott korú népességet a modern népszámlások megszületése előtt nem ismerték. Erre a problémára változatos becslési módszereket dolgoztak ki, elsősorban stacionárius (változatlan létszámú és korösszetételű) népességet feltételezve. E feltevés a preindusztriális társadalmak esetében még többé-kevésbé helytálló volt, a népesség meginduló növekedése azonban már erősen torzította az eredményeket.⁴

A legtöbb országban még a XIX. század végén is külföldi táblákkal dolgoztak, az Osztrák-Magyar Monarchiában csak a századforduló után készült el a két ország első biztosított halandósági táblája.⁵

Ennek fényében még inkább kell értékelnünk Fáy András első kísérletét egy magyar halandósági tábla létrehozására.⁶ Fáy majd 700 település különböző felekezetű papjait és rabbijait kérte meg, hogy az egyházi anyakönyvek alapján nyújtsanak tájékoztatást a halálozásokról nemcsak kor, hanem a halál oka szerint is. Jellemző a korra, hogy szinte

mindenhonnan kapott válaszokat. A megfigyelési időszak 1837–1846 volt, mivel ez nem tartalmazott rendkívüli eseményt (éhínség, nagyobb járvány). A szerző elsősorban településtípusonként dolgozta fel az adatokat. Érdekes megemlíteni, hogy eredményei szerint a városok halandósága rosszabb, mint a falvaké, és ez a különbség egyre nagyobb, ahogy nő a város, és ahogy távolodik a mezőgazdasági tevékenységtől. Így például a kisebb – lényegében nagyra nőtt falu jellegű – mezővárosok halandósága inkább a falvakéra hasonlít. Fáy idéz külföldi szakirodalmakat is, amelyek hasonló viszonyokat írnak le. Ez a tény ellentétes jelenlegi viszonyainkkal. Mivel ez egy történelmi rovat, nincs módunk az elemzések részleteibe elmerülni, az érdeklődőknek ajánljuk Hablicsek László idézett cikkét. Egy eredményt azonban közlünk: az 1. ábrán az adott korévben várható teljes élettartam (tehát a már megért kor és a még várható élettartam összege) látható, összehasonlítva Fáy eredményeit a 2017-es magyar halandósági táblával.⁷

1. ábra: Várható teljes élettartam Fáy András eredményei és a 2017-es magyar halandósági tábla szerint

Forrás: saját szerkesztés

Ami a mai olvasónak megdöbbentő lehet, az a születéskor várható élettartam rendkívül alacsony értéke (24,1 év). Ennek elsődleges oka a csecsemő és gyermekhalandóság rendkívül magas értéke. Az újszülöttek negyede nem érte meg az 1 éves kort, második negyede pedig 4(!) éves kora előtt meghalt.

Ki volt Fáy András, és miért vállalkozott erre a fáradságos munkára, hiszen ne feledjük, minden összegzést, számítást kézzel kellett elvégezni. Fáy Fáy András 1786-ban született a Zemplén megyei Kohányban, Fáy László földbirtokos és Szemere Krisztina fiaként. Sárospatakon és Pozsonyban tanult, majd Pesten lett ügyvédbojtár, később ügyvéd. 1810-től különböző Pest megyei tisztségeket töltött be (szolgabíró, majd táblabíró). A közszolgálat mellett aktív irodalmi életet élt, egyrészt mint író, másrészt pesti lakása és fői szőlője egyaránt irodalmi-közéleti központ volt.

Vörösmarty Fóti bordalát is az utóbbi helyen írta. Mint a reformkorban oly sokan, ő is sokféle vállalkozást támogatott. Ebben erősen hatott rá Széchenyi István is. Az ő kedvéért lépett be a Casinóba, aminek 1852-ig tagja, kétszer is igazgatója, és hosszú évekig könyvtárosa volt. 1835-ben országgyűlési követnek választották. Tevékenysége annyira szerteágazó, hogy e cikk keretei között még a pusztasorsolás is lehetetlen.

Ötletadó alapítója volt az Első Pesti Takarékpénztárnak. 1843-tól többször is a közgyűlés elé került az a javaslat, hogy a pénztár tevékenységét terjesszék ki az életbiztosításokra. 1847-ben azután Fáyot bízták meg az előkészítéssel.⁸ Vélhetően ekkor ismerte fel egy hazai halandósági tábla megszerkesztésének szükségességét.

Fáy sokféle tevékenységét jellemzi Mikszáth Kálmánnak a Bélteky-ház című regényéhez írt posztumusz előszavának egy mondata: „...ha Széchenyi nincs, őt illeti a „legnagyobb magyar” titulusa, ha Deák nincs, ő nevezhető a „haza bölcsének” – így azonban maradt végig a „nemzet mindenese”... Mi lett az ő kedves alkotásaiból? A szőlőt megette a filokszer, a ferenczvárosi bájos paradicsom helyén buta bérkaszárnnyák meredeznek, nagy port vert regényei, színművei, többé-kevésbé elavultak. Csak a takarékpénztára fejlődött ki nagyobbak, mint a milyennek valaha álmodta.⁹ Csak a pénz halhatatlan.”

HIVATKOZÁSOK

¹Gnaeus Domitius Annianus Ulpianus; kb. 170–223, egyike a császárkor leghíresebb jogászáinak.

²Kb. a mai Hollandia

³Az első halandósági tábláról olvashatunk Ágoston K.–Kovács E.: Halandósági modellek c. könyvében. Aktuárius Jegyzetek, 3. kötet, Budapest, 2000. Részletes áttekintést ad a témáról Vékás Péter: Az élettartam-kockázat modellezése c. könyve. Budapest, 2019.

⁴A témában érdekes eredményeket közöl Hablicsek László. Halandósági táblák és népesedési jellemzők becslése az 1820-as évekre. Demográfia 1991.

⁵Ilyen egyébként a biztosítói együttműködés hiányában ma nem létezik Magyarországon.

⁶Fáy András: Adatok Magyarország bővebb ismertetésére. Beimel és Kozma. Pest, 1854.

⁷Fáy táblája nem-független, nem készített férfi és női táblát.

⁸Fenyvessy Adolf: A Pesti Hazai Első Takarékpénztár-egyesület ötven éves története Budapest, 1890. 18. oldal.

⁹Érdekes-szomorú aktualitás: A szövetkezeti pénzügyintézetek éppen e cikk születése idején szűntek meg hazánkban.